

с системой психологической защиты. Интегрируясь с психологической защитой, архетип использует опредмеченность сознания в процессе материализации неосознаваемого в психике субъекта [5]. Именно поэтому процесс материализации, по методу АСПП, основывается на понимании о том, что внутренние противоречия психики, как целостной системы, имеют сложные взаимосвязи. В психике это задается архетипом, в единстве с психологической защитой, влияющей на индивидуализированность бессознательного, при инвариантности трансцендентных характеристик базальных форм защиты.

Вывод. Объективирование архетипной символики в диалогическом взаимодействии с субъектом позволяет познавать данную реальность в целостности противоречивой сущности. Интегративная функция архетипа с защитной системой указывает на их общую сущность, выражающуюся в универсальности и индивидуализации, что дает возможность выявлять скрытые паттерны психики. Важно также отметить, что в современной психологии исследованиями в понимании архетипной сущности защит занимается метод АСПП, основанный в ракурсе психодинамической теории, который указывает на важность объективирования архетипа и его интегрированности с системой психологических защит.

Литература:

1. Калшед Дональд Внутренний мир травмы. Архетипические защиты личностного духа / Д. Калшед – М.: Академический Проект, 2001. – 90 с.
2. Концептуальні засади і методика глибинної психокорекції. Підготовка психолога-практика: Навч. посіб. / Т. С. Яценко, Б. Б. Іваненко, С. М. Аврамченко та ін.; За ред. Т. С. Яценко. – К.: Вища шк., 2008. – 342 с.
3. Фрейд Анна Психология Я и защитные механизмы. – Москва: Педагогика-Пресс, 1993. – 68 с.
4. Фрейд Зигмунд Я и Оно / З. Фрейд. – Тбилиси: Мерани, 1991. – 88 с.
5. Юнг К. Г. Архетип и символ / К. Г. Юнг. – СПб.: Ленато, АСТ, 1991. – 304 с.
6. Яценко Т. С. Глубинное познание психики субъекта с использованием визуализированной самопрезентации / Т. С. Яценко // Ежемесячный научно-практический журнал Общероссийской профессиональной психотерапевтической Лиги. – 2012 г. – №10. – С. 22-30.
7. Яценко Т. С. Психологічні основи групової психокорекції / Т. С. Яценко – К. : Либідь, 1996. – 263 с.
8. Яценко Т. С. Философско-психологические проблемы методологии познания психики / Т.С. Яценко, В. П. Андрущенко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки: 36. Наукових праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – №36(60). – С. 4 – 17.

Резюме: стаття розкриває взаємозв'язок архетипів з формуванням системою захистів людини. Також вона описує те, що в процесі символізації як суттєвої характеристики бессознательного виявляються ознаки загальної з характеристиками системи психологічних захистів.

Ключевые слова: символ, архетип, бессознательное, сознательное, защиты.

Резюме: стаття розкриває взаємозв'язок архетипів з формуванням системи захистів психіки людини. Також вона описує те, що у процесі символізації як істотної характеристиці несвідомого виявляються ознаки спільності з характеристиками системи психологічних захистів.

Ключові слова: символ, архетип, несвідоме, свідоме, захисти.

© 2013

О. М. Боровицька (м. Київ)

АРХЕТИПНА ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХІЧНИХ УНІВЕРСАЛІЙ

Постановка проблеми. Парадигма раціональності, у межах котрої людство намагалося активно взаємодіяти зі світом лише з допомогою логосу, раціональних категорій, все дедалі активніше демонструє неабиякі труднощі дослідження й насамперед глибин людської психічної сутності. Подекуди про таку методологічну безпорадність щодо пояснення різноманітних неусвідомлених інтенцій як чинників активації багатьох дій (як вчинків) індивіда свідчить сьогодні саме діяльнісний підхід у психології, зауважимо, актуальний ще за радянської психології, яка усю свою скрупульозну увагу приділяла насамперед зовнішній детермінації психічного. З огляду на цю проблему й виникає така неминучість уточнення і навіть доповнення традиційного категоріального апарату психологічної науки. Тому, все дедалі більше з'являється концептуальних підходів щодо бачення та розуміння як видається давно усталених уявлень на предмет дослідження глибини людської психічної сутності, спричинених розмиванням теоретико-методологічних меж і насамперед наукової раціональності, внаслідок чого й актуалізуються питання про, здавалося б, усе нові й нові способи репрезентації глибин психічного як способи репрезентації нагальних проблем людини. Такі способи спостерігаємо і насамперед як експериментальні методи дослідження практичної психології, про що свідчать її емпіричні розробки. Зауважимо, численні, навіть інтердисциплінарні спроби щодо визначення кожною своїх парадигмальних меж зазвичай завжди

увінчуються взаємним дефіцитом як категоріального апарату, так і окремішньої методологічної бази. Отже, обов'язково потребують все дедалі активніших наукових розвідок актуальних проблем сучасної глибинної психології й, безумовно, через експериментальну перевірку таких концептуальних теоретичних підходів.

Відбувається активний науковий пошук фундаментальної парадигми дослідження закономірностей процесів психічного, проблеми регуляції активації психічних актів як психічних станів індивіда – отже, функціональних особливостей його психічної сутності, – і насамперед, через розвідки психічного фундаменту як інваріантного «наповнення» (матеріалу) його несвідомого – отже, глибинних чинників несвідомого як закономірних механізмів його активації.

Виклад основного матеріалу. Представлена проблематика, хоча і належить до однієї зі шкіл глибинної психології, а саме аналітичної, однак є і залишатиметься інтердисциплінарною, позаяк вибудовується на фундаментальних категоріях, поняттях, ідеях і самої психології, і психіатрії, і соціології, і культурології, і філософії (З. Фройд, К. Юнг, Г. Салліван, Г. Лебон, Г. Тард, Дж. Мід, Е. Дюркгайм, Б. Франц, Е. Гуссерль, І. Кон, А. Агафонов, Роберт Столору, Б. Брандшафт, Дж. Атвуд, А. Шюц, Т. Лукман, К. Леві-Строс, Л. Леві-Брюль, Майєрс-Брігс, С. Московічі та ін.). Ідеї дослідження виникли і під впливом праць Дж. Хілмана, Е. Ноймана, О. Прохорова, К. Естес, К. Хорні, А. Адлера, Д. Майєрса, С. де Бовуар, Х. Банцхаф, Дж. Болен, В. Одайника, М. Еліаде, Р. Мея, Л. Калігора, Т. Яценко, І. М. Гельфанда, Н. Бора, О. Лурії, Е. Голдберга, Г. Гшейзенберга, Ф. Капри, А. Кемпінського, Б. Мандельбро, О. Донченко, І. Данилевського, В. Зеленського, Е. Афоніна і його «Української школи архетипіки» та інших представників аналітичної психології, культурології, історії, соціології, антропології, математики, фізики, нейрофізіології, нейролінгвістики, нейропсихології, які сьогодні об'єднуються ідеями штучного інтелекту, когнітології, системології, теорії інформаційного метаболізму тощо. Саме такий пошуковий інтерес до заявленої проблематики мотивований викликом глобалізаційних тенденцій як «провокаційних» умов різноманітних трансформацій. Позаяк процес ментальних змін зачіпає як генетичний, так і соціальний статуси нашого буття, отже, є складним і неминучим і завжди залишатиметься тією «провокаційною» тенденцією через свою закономірність. І сьогодні, як ніколи, психоаналітична традиція (З. Фройд, А. Фройд, К. Юнг, А. Адлер, Дж. Хілман, М. фон Франц, Е. Едінгер, Е. Нойман, В. Зеленський, Д. Шарп, К. Брігс, К. Естес, С. де Бовуар, Х. Банцхаф, Дж. Болен та ін.) потребує неминучої репрезентації досліджуваних проблем як процесів несвідомого крізь призму щільного взаємозв'язку та одностайного функціонування усіх рівнів людської психіки в активній різнобічній життєдіяльності соціуму. Про зростаючий інтерес до проблем, зокрема, колективного несвідомого, особливо в контексті дослідження глибинних чинників відтворення культурних, соціальних, політичних процесів, свідчать сьогодні і численні розробки сучасних вітчизняних та російських дослідників, серед яких активний пошук здійснюють такі вчені, як О. Донченко, Ю. Романенко, В. Куєвда, А. Некіта, Е. Афонін, А. Мартинов, П. Крупкін, Т. Вакулова, О. Шипунова, О. Радченко, О. Панькова, І. Березовська, Д. Мисюров, Є. Горбунова, О. Щепановська (Семіра Веташ), Н. Моніна, С. Плевако, А. Бабайцев, Я. Сурікова, Л. Салієва, І. Миронов, А. Давидов, Є. Бохан та ін. Їхні наукові розвідки присвячені дослідженню джерел глибинних джерел відтворення культурних, соціальних, політичних, державно-управлінських процесів. Варто зазначити, що таким чином відбувається і зміна парадигми. Представлені розробки, насамперед це інтердисциплінарні наукові дослідження. Також на численних матеріалах художніх творів письменників, поетів різних епох різних країн, чимала когорта дослідників (Б. Дорошин, Н. Бутенко, Н. Рижкова, С. Волков, Н. Піскун, Ю. Бабічева, С. Комаров, А. Кушнарєва, Л. Усанова, Л. Терьохіна, А. Бойцова та ін.) здійснює розвідки образів літературних персонажів як структурних універсальних праобразів психіки, класифікуючи їх, таким чином, у все нові й нові структурні типи (архетипи).

Сьогодні у сучасній аналітичній психології особливо актуальним бачиться *феноменологічний ракурс дослідження її проблем*, що вдається до розвідок глибинних рівнів психічного з участю фундаментальних чинників його активації. Удається до розвідок глибинних інтенцій, і насамперед, як неусвідомлюваних елементів актуалізації психічних станів.

Сьогодні вивчення активації психічних універсалій є тією унікальною проблемою, невідомою саме і як «чистій» фізіології, так і «чистій» психології. Очевидно, *архетипна парадигма* формується і насамперед на інтердисциплінарному ґрунті. І не випадково сьогодні *феноменологія архетипу* викликає у вчених такий інтерес, і на перехресті якраз взаємозв'язку *архетипного і політичного, архетипного і соціального, архетипного і культурного тощо*. Позаяк і не лише наступники К. Юнга вважають, що він мало уваги приділяв саме соціальним впливам, про що свідчить його діяльність як психоаналітика. Насамперед намагався відмежуватися від взаємних впливів свідомого і інстинктивного, все надаючи перевагу процесам, що у несвідомому, – таким чином, констатуючи, що соціальні паталогії своїми витоками сягають у несвідоме. *Психічна феноменологія* К.-Г. Юнга [13; 14] та *архетипна психологія* його послідовника Джеймса Хілмана [11] завжди залишатимуться тим «науковим трампліном» для подальших у тому рахунку й інтердисциплінарних досліджень особливостей структуруючих чинників психічної сутності індивіда, й насамперед неусвідомлюваних механізмів її функціонування. Зауважимо, що і не лише від його наступників, вимагатиме подальших фундаментальних наукових розвідок.

Первинна структуриуюча форма (*архетипна форма*) ментальності мислиться як позачасова та позапросторова універсальність, і бачиться як сукупна цілісна така формація, завдяки своїй природній інтегруючій здатності. Позаяк кожен суб'єкт як індивідуальний носій визначеної сукупності архетипів як несвідомої колективної сутності здатен до неминучого відтворення (повторення) колективних подій, через несвідому пам'ять поколінь як колективну пам'ять. Ми аналізуємо та розуміємо історичні сенси як реалії сьогодення через детермінуючу роль як соціальних ознак як характеристик суб'єктів, так і різноманітних психічних феноменів як глибинних структур їхнього несвідомого, зокрема й архетипів. Але переважно лише відтворюємо або ще гірше викривлюємо (деформуємо) давно існуючі сенси через різноманітні моделі поведінок, але через давно знайомі (досить часто деструктивні) сценарії відтворення тих чи інших колективних подій тощо. Ми вносимо в історію закономірні універсальні сенси через *актуалізацію архетипного матеріалу як структуриуючого чинника дії (події)*, конструктивні сенси, – *завдяки формуючій ролі архетипів в інтерсуб'єктивних моделях поведінки*. Інтерсуб'єктивну взаємодію суб'єктів розумітимемо як інтегруючу участь у цілісному структуруванні реальності з активною участю *архетипних форм* їхнього психічного. Саме формуюча (конструктивна) участь архетипів і полягатиме в *інтерсуб'єктивній репрезентації* їхніх форм як психічних універсалій.

Наприклад для того, щоб зрозуміти ідею первісної цілісності міжкультурної однорідності спільноти, варто завжди зосереджуватися на таких структурних елементах ментальності, як первинні (первородні прадосвідні) форми психіки (архетипи), конституюючих реальність як *мультикультурну універсальну модель глобального простору*. Ось чому дослідження структурних особливостей *архетипних форм психіки*, зокрема, *етнічної як праісторичної групи*, є очевидним. Переконаємося, що не лише соціальні характеристики (*умови, статус, позиція як детермінанти психічного*), на наш погляд, будуть тими засадничими чинниками, що завжди регулюватимуть та визначатимуть такі процеси, як *інкультурація та соціальна ідентифікація (тут, вони у значенні неусвідомлюваних механізмів)* будь-якої етнічної групи як потенційно територіальної, і відчуваючої завжди *свою*. Тому, й етнічної межі не існуватиме як такої. Вона лише матиме неодноразову можливість з'являтися знову і знов, а ці процеси залежатимуть не лише від конкретних соціальних умов конкретного суспільства тої чи іншої епохи, а братимуться до уваги ще й колективні неусвідомлювані компоненти як глибинні механізми активації та функціонування цих процесів. Варто зазначити, що при такому підході зважатимемо на *архетипний чинник як засадничий психобіосоціальний чинник моделювання поведінки спільноти*, структурованої та впорядкованої одними і тими самими правилами та умовами її продукування, на засадах ознаки універсальності як цілісності, *прогнозуючої та структуриуючої й реальності як мультикультурну дійсність*.

Архетип, несучи в собі ознаку універсальності, і завдяки саме своїй універсальній сутності, виконує таким чином формуючу (моделюючу) роль у дискурсі. Отже, здатність архетипу до такої об'єднуючої участі й надає нам право говорити про *архетипні формації дискурсу*, і зазвичай, як *прогнозуючі моделі поведінок, культивуючі інтерсуб'єктивні ознаки*, – які й свідчитимуть про інтегруючу роль *архетипів як архетипних формацій* [2, с. 6-13]. Розсіяна множинність архетипів завжди знаходитиме своє цілісне вираження у *колективному як інтерсуб'єктивному дискурсі*. Й така їхня розсіяна множинність уніфіковується, насамперед, на засадах ознаки універсальності як цілісності, впорядкованої одними і тими самими правилами та умовами свого продукування.

Доцільною тепер бачитиметься й наша пропозиція щодо виокремлення такого поняття, як *архетипний дискурс*. *Архетипний дискурс – це первинна й усталена форма організації гетерогенного доісторичного психічного матеріалу саме через унікальну структуриуючу здатність архетипних форм психіки спільноти, її колективного несвідомого, здійснювати циклічні (повторювальні) трансформації подій, отже, ідеалів, цінностей, мотивів, причин, умов, випадковостей тощо* [2, с. 6-13].

Саме *архетипні формації як універсальні ментальні утворення* й здатні виконувати роль того інтегруючого чинника конструювання *реальності як мультикультурної*, – отже, як на рівні окремої епохи, так і на рівні усіх епох [2, с. 6-13]. Варто зазначити, що такий контекст розвідок *архетипної сутності* зводиться до неминучої необхідності виокремлення таких дефініцій, як *синтез архетипів як мультикультурний синтез* (поєднання структуриуючих протилежностей (аглютинації)) та *гнучкість архетипів як мультикультурна гнучкість* (здатність до циркулюючої трансформації та утворення нових сенсів через *синтез архетипів як мультикультурний синтез*) [2, с. 6-13].

Архетип (радіше, визначене (структуроване) поєднання його форм) слугуватиме саме тією матрицею як універсальною психічною цілісністю (психічною універсалією). Варто зазначити, що у контексті таких міркувань актуальним бачитиметься саме *«матричний принцип сполучення психічних функцій, який лежить в основі структуриування психічного»* [7, с. 3-20; 8, с. 35-36].

Архетипна цілісність бачиться як структурована мультикультурна модель, єдина і достатня модель репрезентації колективного досвіду людства як доглибинного доісторичного. Таке структурування відбувається саме завдяки визначеному поєднанню архетипів, маючих універсальну здатність до одностайної контекстуальної їх активації у дискурсі, і таким чином, – можливість утворювати цілісні актуалізовані формації дискурсу як *архетипні його формації* [2, с. 6-13]. Саме у такому контексті й варто говорити про *інтерсуб'єктивний вимір*

репрезентації психічного матеріалу, інтегруючий персональний, трансперсональний, інтерперсональний виміри ментальності, а також суб'єктивну та об'єктивну форми, здатних відображати таку архетипну універсальність як цілісну мультикультурну психічну сутність.

Трансформація ментальної настанови людської цивілізації відбувається в умовах, яких вимагають реалії як в контексті загальнонаціональних перетворень, так і в контексті глобалізаційних змін, причому перманентно, позаяк процес ментальних змін зачіпає як генетичний, так і соціальний статуси нашого буття, – отже, є складним і неминучим, тобто завжди залишатиметься тією «провокаційною» глобалізаційною тенденцією через свою закономірність.

Фундаментальні психічні риси ментальностей як цілісної універсумної групи вже закріплені як *інваріантні архетипні форми колективної психіки як інтегрованої цілісності*. Соціальні риси такої універсумної групи закріплюються в процесі її формування одночасно з *актуалізацією архетипних форм її колективної психіки в спільних умовах продукування психосоціального як універсально орієнтованого чинника її функціонування вже як цілісного мультикультурного утворення. І психосоціальна орієнтація як універсальна спеціалізація (професійна ідентифікація, тощо), детермінована архетипними формами колективної психіки як інтегрованої ідентифікованої цілісності в момент одностайної актуалізації її первісних психічних форм (психічних універсалій).*

Інтенсивність самого процесу *архетипної ідентифікації* з колективною психікою може провокувати й небезпеку так званого «психоенергетичного вибуху», через перенасичення *несвідомого архетипним матеріалом*. У таких контекстах завжди актуальним залишатиметься питання щодо *структурного оформлення архетипів*, так званого, «матеріального» їх наповнення. Міркуймо: *чи то матриці С. Грофа (методологія трансперсонального), чи то психофрактал як фрагмент універсальної трансперсональної психіки або частка універсальної матриці психічного, за О.А. Донченко. Теорія свідчить, що «психофрактал вже в момент народження виокремлює людину з матричної «маси», налаштовуючи її на певну психосоціальну спеціалізацію»* [7, с. 3-20; 8, с. 35-36; 9].

Інваріантне наповнення архетипу, так званий, структуруючий його чинник (психічний матеріал), завжди реалізує себе завдяки контекстуальному його використанню. *Інваріантом архетипу* (або його структуруючим чинником) бачаться *сконцентровані унікальні скупчення (згустки) психічної енергії*, що виникають як різноманітні прояви несвідомого – *«оживаючі фрагменти психіки»*. Зокрема, це можуть бути різноманітні *інсайтні прояви психічного*, позбавлені усіякої *контекстуальної детермінації*, позаяк є спонтанними психічними актами, що виникають завдяки актуалізації *архетипних форм*, і переважно завдяки актуалізації *Самості*. Отже, можуть як культивуватися в архетипах (*як прадавній психічний матеріал*), так і «виринати» з них (*як прадавній психічний матеріал*), – і лише в момент своєї миттєвості, – і таким чином конституювати реальність як цілісність [4, с. 102-116]. І саме через здатність архетипів до контекстуальної активації, уточнення їхньої онтологічності можливе лише в ситуаційному контексті [2, с. 6-13]. Хоча варто зазначити, що досить часто в ситуації можливий момент одностайної активації усього *архетипного матеріалу як контекстуально значущого матеріалу психічного*. Таку активну одностайну взаємодію *архетипних форм* розумітимемо як імпліцитний супротив організму їхній сукупній, отже, досить часто не завжди узгодженій активації, яка може як нейтралізувати *Самість*, так і поступово витіснити її, активізуючи вже такі *рецесивні архетипні форми психіки*, як *деформовану персону* чи *тінь*, – і як не парадоксально, – що таке може відбуватися й у момент активації самої *Самості* [4, с. 102-116]. Наприклад, *деформована персона і тінь як рецесивні форми*, як зазначалося, мають деструктивну здатність [4, с. 102-116]. Отже, таку здатність, як здатність «перекривати» усі межі психічному для повноцінного функціонування його рівнів, – як свідомого, так і несвідомого. Для вироблення *позитивного енергетичного потенціалу*, суб'єкту необхідна лишень так звана уніфікація *душевного, мисленнєвого, мовленнєвого та дієвого*. І це завдання *архетипної феноменології*. Знайти саме той засадничий психосоціальний чинник уніфікації між ними не так просто, можна лишень говорити про так званий *ідеал намагання, вивчаючи поведінку індивіда, при психоаналізі, завжди зважати на особливості реалізації його мовної інтенції, насамперед, з'ясовуючи причину активізації й уніфікації його психічних станів, залежно від ситуації. А при феноменології – на специфіку його ментальної структури, і вже як потенційної уніфікованої цілісності*.

Якщо психіка вщерть заповнена *архетипним матеріалом*, тоді вона втрачає свою здатність його контролювати, позаяк одностайна активація усіх *архетипних форм* завжди змушуватиме її виходити за межі своїх контрольованих сфер, таким чином, провокуючи і *інфляцію*, і *депресію* як суттєві перепони на шляху *усвідомлення*, отже, *індивідуалізації* [13]. Ще за Бонавентурою та Фоною Аквінським, *принцип індивідуалізації або екземплярність (екземпляризм) – виникнення «усього з єдиного» (exemplarism – первинні зразки – ті, що не відрізняються від так званої божественної субстанції)*. Успішна ідентифікація (успішне самоствердження у геополітичному просторі) – саме через активність *індивідуалізації (динамічної рефлексії)*, завдяки усталеності психосоціальних чинників як чинників колективної консолідації в інтерсуб'єктивному просторі як ціннісному світовому орієнтирі. *Природа індивідуалізації – не що інше як Вища Духовна потреба*. Саме завдяки активності *динамічної рефлексії* така потреба й виникає [4, с. 102-116]. Але ніколи і не забуваймо про те, що будь-яка *архетипна форма*, актуалізуючись у дискурсі, завжди провокуватиме так званий *«архетипний вибух»*

(перенасичення психіки архетипним матеріалом) у дискурсі. Отже, неспроможність архетипу, насамперед, через загрозу одностійкої активації усіх архетипних форм несвідомого, і саме через неспроможність так званої «сукупної єдності архетипів», вже як *дискурсної формації*, зберегти такий *дискурсний конструкт* як *мультикультурну цілісність!*

Архетипні форми психіки розумітимемо як первинні несвідомі інтенції, *архетипні формації* – як структурований архетипний матеріал.

Отже, в контексті наших розвідок, архетипи – це апріорні конструкти несвідомого (структуруючі його чинники як його «раціональні» елементи), що сприяють процесу мотивації як несвідомої, так і свідомої дій, як структуруючі їхніх інтенцій через свою миттєву дію як взаємодію. Така миттєва дія структуруючих чинників архетипів сприятиме активації не лише їхніх форм, але й охоплюватиме усі структурні рівні психіки індивідів [2, с. 6-13].

Архетипні формації – первісні (первинні) структуруючі форми ментальності як цілісної смислової спільності як універсумної позачасової та позапросторової універсальності, завдяки ознаки співпричетності [2, с. 6-13]. Співпричетність (як неусвідомлювана потреба) – несвідома універсальна імпліцитна психічна ознака мультикультурної цілісності як засадничий чинник структурування реальності [2, с. 6-13]. У Леві-Брюля – це МС (містична співпричетність) [10], у О.А. Донченко – це МС-цінність [7, с. 3-20].

Архетип – це первинний структуруючий фрагмент (матеріал) психіки, з усвідомленням активації котрого, через визнання первинної його участі у несвідомому (як завжди передуючого дії), здійснюється раціональний вимір свідомого (реальної дії) [2, с. 6-13].

Архетипні форми психіки – первинні несвідомі інтенції, які реалізують себе як патерни поведінки. Якщо роль архетипів формуюча, то вони здатні утворити навіть цілісні архетипні формації, з допомогою структуруючої участі архетипного матеріалу як психічного фундаменту несвідомого, з домінуючою роллю Самості, – отже, в інтерсуб'єктивних як універсальних функціональних моделях поведінки [2, с. 6-13]. Експлікація архетипних змістів як доглибинних інтенцій суб'єктів, насамперед, в аксіологічному контексті знаходить їхню формуючу роль, конституюючих реальність як інтерсуб'єктивну. Тоді архетипи бачитимуться як цілісні універсальні інтерсуб'єктивні сутності як контекстуальні (ціннісні смисловиражаючі) самоідентифікатори [2, с. 6-13; 4, с. 102-116]. Отже, затребуваною бачиться сьогодні архетипна феноменологія як фундаментальна методологія дослідження архетипів як структурних універсалій психіки, – й особливо актуальною, – в контексті проблеми структурування дискурсу та його умов інтервербального існування, з необхідною участю архетипу як первісної універсальної психічної константи [2, с. 6-13].

В контексті наших розвідок особливо актуальним видаватиметься *феноменологічний підхід* до дослідження структури психічної сутності. Його актуальність та актуальність запропонованої тематики одностійно визначатимуться сьогодні як наукова претензія саме на розвідки *інтерсуб'єктивної природи структури несвідомого* [3, с. 26-39].

Щодо головних засад *інтерсуб'єктивного підходу* у сучасній аналітичній психології, то вони були визначені такими американськими психоаналітиками, як *Роберт Столорю, Бернард Брандшафт, Джордж Атвуд*, які розробили концепцію *інтерсуб'єктивного поля* як центрального пояснювального конструкта, що спрямовує психоаналітичну теорію і практику. Зокрема, застосували *інтерсуб'єктивний підхід* до класу клінічних явищ: переносу, опору, психічного конфлікту, а також до психотерапії помежових і психотичних станів. Продовжують активізувати *проект Я-психології* Кохута, трансформуючи психоаналіз у «чисту психологію».

Варто ще зазначити, що саме поняття *інтерсуб'єктивності* отримало концептуальну розробку у феноменології Едмунда Гуссерля [5; 6], видатного учня Brentano Франца, – німецького філософа, психолога, провісника феноменології. У своїй праці «Психологія з емпіричної точки зору» Brentano пропонує так звану програму нової психології, згідно з якою, сфера психології – це не змісти самої свідомості (*відчуття, сприйняття, думки, почуття*), а її акти, психічні дії, завдяки яким і з'являються ці змісти. Зокрема, у Brentano Гуссерль і знаходить спробу розробити на ґрунті чистого внутрішнього досвіду та опису його даних («Психогнозія») сувору наукову психологію нового типу. Е. Гуссерль ставить перед собою завдання об'єктивно, в дусі позитивної науки обміркувати вимоги науковості, у зв'язку з чим і розвиває *ідеї феноменологічної психології*. Е. Гуссерль *психологічну феноменологію* кваліфікує як науковий метод психологічного дослідження. *Інтерсуб'єктивність* розумілася Е. Гуссерлем як структура суб'єкта, в якій його *Я* дотикається до досвіду *Іншого*. В «Амстердамських доповідях» Е. Гуссерль продовжує розвивати *ідеї феноменологічної психології*. В *інтерсуб'єктивному підході* представлені феноменологічні *ідеї*. У феноменології Е. Гуссерля усвідомлення інтерсуб'єктивного конструювання, тематизації *Іншого і Суспільства*, де мається на увазі вихід за межі *Я*, зв'язок *Я з Іншими*, з допомогою «вчуттєвлення» (*конструювання такої схеми у свідомості насамперед шляхом позапросторового перебування Суб'єкта, не вимагаючи такого обов'язкового фізичного знаходження Іншого тепер і тут*), що дозволяє підійти до логічної моделі покладання трансцендентальним *Его* трансцендентального *Альтер Его*. Теоретично важливим є включення в аналіз того рівня безпосередності, який визначений Е. Гуссерлем як

природне настановлення. Детальна розробка цього поняття представлена у феноменологічній соціології А. Шюца [12], Т. Лукмана [1], що дозволяє розглядати наприклад природну моральність в єдності з життєво-практичним досвідом.

Відбулося нове розуміння реальності через її обумовленість дискурсними характеристиками ситуації як семіотичного конструкта, отже, детермінованого й характеристиками *психічного як інтерсуб'єктивного феномену дискурсу через функціональну інтеграцію самих психічних станів, здатних до утворення таких функціональних структур як дискурс.*

Одним з визначальних факторів дискурсу досить часто постає усвідомлення як видавалося б на перший погляд обмеженості позиції суб'єкта як автономного й незацікавленого спостерігача в ситуації. Але осмислення ним своєї участі як активної, детермінованої соціокультурними нормами, соціальними і мовними стереотипами тощо, – отже, як ситуативної, – очевидне. Проте, як відомо, безпосередньо у самому дискурсі взаємна детермінація психічних і соціальних ознак відбувається односпайно: завдяки активного втручання актуалізованих психічних станів суб'єктів, через їхню здатність до ідентифікації, – отже, як інтегрованих, взаємно пов'язаних і взаємно обумовлених станів, так і детермінованих характеристиками самої ситуації як зовнішніми функціональними проявами дискурсу. Адже контекстуальний вплив завжди неминучий, – але обов'язково через взаємну детермінацію психічних і соціальних ознак його учасників. Специфіка психічного акту як стану суб'єкта в його глибинній інтенції, спрямованості на будь-який об'єкт.

Для прийняття важливих рішень у своєму повсякденному житті людина завжди замислюється над тим, яким саме чином їй, насамперед, уникнути усіляких труднощів, як у процесі прийняття нею цих рішень, – і вже як наслідок, – так і в процесі розв'язання особливо значущих для неї проблем. Ось чому такий інтерес і викликає насамперед у нас наше *несвідоме*. Пам'ятаймо, важливим залишатиметься усвідомлення неминучої активації (подекуди й односпайної) різноманітних психічних станів людини самою людиною як регулюючих чинників у вирішенні її повсякденних проблем, причому, завжди детермінованих контекстуально.

Усе розмаїття доглибинного досвіду вимагає визначеної уніфікації через структурування *архетипного матеріалу (первинних психічних форм)* у певну сукупну цілісність, так звану *універсальну формацію*, з допомогою принципів *архетипної феноменології як фундаментальної методології дослідження архетипів як психічних універсалій*. Така розвідка потребує аналітичного осмислення і «провокує» систему так званої *«архетипної раціональності»*, яка у своєму дослідницькому арсеналі використовуватиме саме *принципи архетипної феноменології як фундаментальної методології дослідження таких психічних універсалій*. У зв'язку з чим, психоаналітичній науці і необхідна сьогодні саме *фундаментальна методологія дослідження архетипів як структурних універсалій психіки*, а тому й бачиться затребуваною як *архетипна феноменологія, – особливий напрям психоаналітичних досліджень (науковий напрям феноменологічної психології як практичної феноменології)* [2, с. 6-13; 3, с. 26-39; 4, с. 102-116].

Архетипна феноменологія бачиться саме тим методологічним підходом, який досліджує будову архетипів, закономірні особливості їхніх структуруючих чинників в процесі актуалізації самих архетипних форм як структурних універсалій психіки, та їхню функціональну роль у дискурсі.

Архетип, несучи в собі ознаку універсальності, і завдяки своїй універсальній сутності, може виконувати, таким чином, як конструюючу, так і деконструюючу роль у дискурсі, залежно від домінуючої участі тієї, чи іншої актуалізованої архетипної форми психіки індивіда. Про можливість такого відтворення і свідчитиме психічне наповнення «активно діючих» (контекстуально активованих) архетипних форм. *Архетипні форми психіки індивіда розумітимемо як первинні несвідомі його інтенції, що реалізують себе як усталені патерни поведінки. Ситуація набуватиме архетипних ознак тоді, коли суб'єкт діятиме згідно з внутрішньою типовою універсальною схемою. Така ситуація і буде архетипною. Таким чином, феноменологічний підхід здатен реконструювати генезу сутності і структури архетипу як психічного фундаменту несвідомого.*

Отже, ось чому й парадигма раціональності, у межах котрої людство довго намагалось активно взаємодіяти зі світом лише з допомогою логосу, раціональних категорій, завжди потребуватиме дослідницьких пропозицій як методологічних перспектив розвідок і насамперед такого кшталту проблем.

Для з'ясування глибинних причин виникнення проблемних ситуацій, ліквідації їхніх небажаних наслідків, ще радше, попередження такого їх виникнення, варто завжди зважати на активацію (подекуди і навіть односпайну) різноманітних психічних станів людини, а також взаємну таку детермінацію її психічного і соціального, кожен раз обумовлених контекстуально.

Література:

1. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. – М., 1995. – 323 с.

2. Боровицька О.М. Архетипні формації дискурсу (до питання про їхню роль як мультикультурної цілісності) / О.М. Боровицька // Символическое и архетипическое в культуре и социальных отношениях: сборник материалов международной научно-практической конференции. – Пенза-Прага-Киев, 5-6 марта 2012 года. – Пенза-Прага-Киев, 2012. – С. 6–13.
3. Боровицька Е.Н. Интерсубъективная сущность архетипа как проблема практической феноменологии (в поисках универсальной методологии исследования) / Е.Н. Боровицька // Символическое и архетипическое в культуре и социальных отношениях: сборник материалов международной научно-практической конференции. – Пенза-Прага, 5-6 марта 2011 года. – Пенза-Прага, 2011. – С. 26–39.
4. Боровицька О.М. Інсайт у структурі Правлячої Самості (до питання про визначення психоаналітичної сутності категорії «політичне прозріння») / Публічне управління: теорія та практика. Збірник наукових праць Асоціації докторів наук державного управління: спеціальний випуск. – Харків, 2012. – С. 102–116.
5. Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология. Введение в феноменологическую философию // Вопросы философии. – 1992. – № 7.
6. Гуссерль Э. Логические исследования. Т.2. 4.1. Исследования по феноменологии и теории познания. Исследование V. Об интенциональных переживаниях и их «содержаниях» // Проблемы онтологии в современной буржуазной философии. – Рига, 1988. – С. 282–297.
7. Донченко О.А. Феномен містичної співпричетності як психоінстинктивний чинник групового структурування // Соціальна психологія. Український науковий журнал, № 4 (36). – К., 2009. – С. 3-20.
8. Донченко Е. А. Феноменология архетипа и государственное управление / Е. А. Донченко // Публичное управление : теория и практика: сборник научных работ Ассоциации докторов наук государственного управления. – Х.: ДокНаукаДержУпр, 2010. – № 3-4. – С. 35–36.
9. Донченко Е. А. Фрактальная психология: доглубинные основания индивидуальной и социетальной жизни / Е. А. Донченко. – К., 2005. – 323 с.
10. Леви-Брюль Л. Сверхестественное в первобытном мышлении. – М., 1994.
11. Хиллман Дж. Архетипическая психология. – СПб., 1996 – 157 с.
12. Шюц А. Избранное: Мир, светящийся смыслом. – М., 2004.
13. Юнг К. Г. Исследование процесса индивидуации. Тэвистокские лекции / К. Г. Юнг; пер. с англ. В. Ю. Кушаков, В.И. Менжулин. – Отв. Ред. С.Л. Удовик. – М., 1998. – 295 с.
14. Юнг К.Г. Психология бессознательного. – М., 1994.

Резюме. При феноменологічному підході реконструюється генеза сутності і структури архетипу як психічного фундаменту несвідомого. Йдеться про архетипну феноменологію як методологічну перспективу психоаналітичних розвідок, слугуючу для реконструюючої інтерпретації архетипів як психічних універсалій, а також для виявлення особливостей активації архетипних форм психіки та визначення специфіки їхнього актуалізованого прояву, залежно від сегментів соціального простору.

Ключові слова: архетипна феноменологія, психіка, психічні універсалії, несвідоме, колективне несвідоме, архетипні форми психіки, патерни поведінки, інтерсуб'єктивність.

Резюме. При феноменологическом подходе реконструируется генезис сущности и структуры архетипа как психического фундамента бессознательного. Речь идёт об архетипной феноменологии как методологической перспективе психоаналитических исследований, служащей для реконструирующей интерпретации архетипов как психических универсалий, а также для выявления особенностей активации архетипных форм психики и определения специфики их актуализированного проявления, зависимо от сегментов социального пространства.

Ключевые слова: архетипная феноменология, психика, психические универсалии, бессознательное, коллективное бессознательное, архетипные формы психики, паттерны поведения, интерсубъективность.

© 2013

Я. М. Бугерко (м. Ялта)

ЗВ'ЯЗОК АРХЕТИПУ З ДУХОВНО-МЕНТАЛЬНИМИ ФАКТОРАМИ ФОРМУВАННЯ ПСИХІКИ

Постановка проблеми. Для конкретної людини і людства загалом завжди існувала й існує проблема минулого в сьогоденні. Воно може не усвідомлюватися, не сприйматися, не визнаватися, але саме від минулого залежить як напрям розвитку етносу, так і доля певної людини. Специфічний спосіб сприйняття і розуміння народом свого внутрішнього світу та зовнішніх обставин має практичне спрямування: перевірений поколіннями досвід орієнтує людей на те, що треба використовувати та розвивати, а чого уникати; як вижити, реалізувати й утвердити себе у навколишньому світі. Це особливо актуально в епоху сучасності, коли постає питання духовної